

collegii tricesimo tertio. Nam si annus aerae Christianae 285 incidit in lustrum collegii undetricesimum, consequens erit ut titulus P. Bassili Crescentis scriptus sit inter annos 304 et 309. At honores gesti a P. Bassilio Crescente conveniunt aetati Severianae vel etiam Gordianae, nullo modo ultimis Diocletiani vel primis successorum annis. Etiam epitaphium infra edendum C. Similii Philocyrii magistri collegi lustro tricesimo et sexto non sapit aetatem Constantinianam¹⁾. Titulus igitur Diocletiani non paucis annis recentior sit necesse est quam nomina

1) Omisi titulum Sabinae Augustae dedicatum a magistris quinquennialibus collegi fabrum tignar(iorum) lust(ri) XXIII Romae repertum et editum ab Henzeno inter urbanos n. 996. Nam eum vel origine vel argumento pertinere ad Ostiam nulla re indicatur; immo ut Ostiensibus eum abiudicem movet me, et quod in collegio fabrum tignariorum a cuius magistris dedicatus est seni fuisse videntur magistris quinquennales (nam septimus substitutus est

magistrorum lustrum undetricesimi in latere basis perscripta; id quod ita effici potuit, ut basis olim a fabris nescio cui imperatori vel privato homini bene merito dedicata anno 285 ab eisdem fabris Diocletiano destinaretur, deleta titulo frontis antiquiore, magistrorum vero nominibus per incuriam in latere relictis. Neu mireris quod fabri tignuarii Ostienses titulos quos olim decreverant ipsi deleverint; nam id ipsum in florentissima civitate Rhodiorum publicae consuetudinis fuisse auctor est Dio Chrysostomus or. 31.

in locum defuncti), cum collegium fabrum tignariorum Ostiensium ternos habuerit, et quod ex septem magistrorum nominibus quae exhibet nullus adhuc repertus est in tanto numero inscriptionum Ostiensium. Ceterum non constat de vero tempore huius tituli; nam nomen Sabinae in litura restitutum est; itaque fieri potest, ut incisus sit multo ante Sabinam Augustam.

129 Ostiae rep. in cavea theatri.

· DONI
NOBU

Descripserunt. Lanciani *notizie degli scavi* 1884 p. 118.

Ad Diocletianum spectare nequaquam certum est.

130 traditur sine loci indicatione una cum n. 469; quae cum originem Ostiensem prae se ferat, hanc quoque Ostiensibus interposui.

PERPETVO · PRINCIPI
IMP · CAES · M · AVRELIO
VAL · MAXIMIANO
PIO FELICI AVG
GERVSIVS ROMVLVS
CVRA P · DFI · PVBL

Legitur scripta manu ignota apud E. Q. Viscontium ms. II f. 117.

[6 fortasse fuit *curator rei publ(icae)* Th.M.]

131 basis marmorea CITT. (Marc. 69), litteris longis WINGH. Adducta ex colonia Ostiensi a. 1589, nunc est (Romae) non procul ab ecclesia scholae Graecae secus viam CITTAD. (Marc. 69). Prope Tiberim adducta Ostia 1589 WINGHE. (In) via (qua itur) ad portam D. Pauli SIRM. — S. I. CITT. (Marc. 30) HANN.

RESTITVTORI · PVBLICAE
LIBERTATIS · DEFENSORI
VRBIS · ROMAE · COMMVNIS
OMNIVM · SALVTIS · AVCTORI
D · N · IMP · FL · VAL · CONSTANTINO
PIO · FELICI · INVICTO · SEMPER · AVG
CODICARI · NABICVLARI
INFERNATES · DEVOTI · N · M · Q · EIVS
CVRANTE · AVR · VICTORIANO · V · P
PRAEF · ANN

Cittadini Marc. p. 30. 69 et apud Manutium Vat. 5253 f. 404; Winghe cod. Brux. 2 f. 15 = Ciacconius Rafaellianus f. 116; codex Hannover. IX, 661 f. 25'; Sirmond ms. Paris. suppl. Lat. 1418, 72 et 1420, 145 (inde Grut. 1086, 6; ex Grut. Orelli 1084).

3 COMMVNIS Cittad. (Vat., Marc. 30), COMMVNIS HANNOV. — 5 IMPERATORI Cittad. Hannover. — 7 CODICARII Grut. — NVTICVLARI Hannover. — 8 INFERALES Cittad. (Marc. 30). — DEVOTI] D Wingh. Ciacc., om. Cittad. (Marc. 30). — N om. Cittad. (Vat.). — 9 VICTORINO Cittad. (Marc. 69) Hannover.

Codicarii navicularii praeter hunc titulum certae originis Ostiensis posuerunt etiam n. 106. 164. 189 coniectura a nobis inter Ostienses receptos; *codicarius* curat(or) Ostis et III honor(atus) reperitur infra n. 304. *Infernates* quod hic appellantur, id non pertinere ad mare inferum, sed ad amnis Tiberini partem inferiorem, eam quae est inter Romam et Ostiam, docuit Henzenus (ann. inst. arch. 1854 p. 163). Ab antiquis enim non uno loco diserte traditur codicarias naves eas appellari solere quae *commeatus per Tiberim subvehant* (sic Seneca de brev. vitae 13, 4; cf. Varro de vita p. R. apud Nonium p. 535 M.: *antiqui plures tabulas coniunctas codices dicebant, a quo in Tiberi naves codicarias appellamus*; de navibus in amne Euphrate idem vocabulum adhibet Sallustius apud Nonium l. c.); itemque in nautas Tiberinos frumentum a Portu Romae advehentes magis quadrant quae de *caudicariis* saeculi p. Chr. quarti tradita accepimus, scilicet eos cum mensoribus Portuensibus modo litigavisse (vol. VI n. 1759 cf. adnotata ad huius vol. n. 173), modo una cum illis rationes publicas fraudasse (Cod. Theod. 14, 4, 9).

132 Ostiae in episcopio.

ob redi TVM CONSTANTIT
pontifex uolkani et AEDIVM SACRAR
diocletiano aug. VIII MAXIMIANO AVG
u i i c o s a. 303

Descripserunt.

[2 fortasse fuit *perm(issu) pont(ificis)* Th.M.]
— 3 in. fuit VIII magis quam IIII.

133 cippus est marmoreus (non columna, nec videtur fuisse pro miliario) altus circiter m. 1,80, latus circ. m. 0,50. In Portu Romano, iacet humi ibi prope ubi est n. 85.

DDD NNN FL A u i V S
VALERIVS · CONSTANTIN
Vs pius FELIX VICTOR AVG
religiosa detrita

Descripserunt.

3 FELIX vox aliquantum detrita, sed certa; quae praecedunt, omnino incerta. Fuit opinor Constantini Licinii Maximini Dazae.

134 traditur sine loci indicatione. Origo Ostiensis patet ex v. 3.

BVS PIVS FELIX INVICTVS AVGVSTVS
thermas? .... deFORMATAS RVINOSA LABE
OSTIENSIBVS INTEGRAVIT
CO ANNONAE V A PRAEPP

Legitur scripta manu ignota inter schedas E. Q. Viscontii II f. 43.

2 FFORMATAS traditur. — 4 praefect]o anno-
nae v(icem) a(gente) praefectorum praetorio.

ad n. 46. Schedae Cassiani del Pozzo, quas ad hunc titulum et ad n. 176 adhibuimus (cf. item infra ad n. 472), quas olim possedit A. W. Franks, post mortem eius pervenerunt in museum Britannicum (*library of the department of Greek and Roman antiquities*, plut. 25 e): cf. Th. Ashby *Classical Review* 1904 p. 70; hic titulus legitur ibi f. 60 (Th. Ashby l. c. p. 71) [D.].

ad n. 47 cf. IG XIV 944 sqq. Accedit cippus marmoreus (0,81 × 0,35 × 0,29) rep. decumano, nel quinto vano a sin. verso il teatro, cominciando dall'angolo della via del Sabazeo, quem edidit Vaglieri *Not. d. sc.* 1909 p. 86: Ἀγαθῆ τύχη. | Θεῶν μεγάλων | Σαράπει Π. | Ἀκύλλιος Θεῖσόδωτος ὑπὲρ | Ἀχιλλίου (sic traditur; emendandum puto Ἀκυλλίου) Χρυσάνθου | τοῦ υἱοῦ | folium.

ad n. 51. Iam Romae in museo thermarum Diocletianarum (cf. Paribeni *Le terme di Diocleziano e il Museo Nazionale Romano* 4 [Roma 1922] p. 250 n. 724 [324]). De anaglyphis egerunt Helbig *Führer* ed. 2 p. 206 n. 1086; Ducati *Mél. de l'École franç. de Rome* 26, 1906 p. 483 sq.; cf. etiam Lucas *Roem. Mitt.* 14, 1899 p. 220 not. 1, qui anaglypho anticae non Martem et Venerem, sed Aeneam et Venerem repraesentari putat. — Inscriptionem lateris sinistri (VOTVM SILVANO) posteriorem esse quam reliquas inscriptiones, has ipsas arae eiusque anaglyphis aequales putat Ducati, dubito num recte [D.]. — Cf. etiam L. R. Taylor *The cults of Ostia* (1912) p. 38. E. Strong *Scultura romana II* (1926) p. 225 (attulit Matz).

ad n. 53. Iam Romae in museo thermarum Diocletianarum (a. 1905 in repositis) [D.].

ad n. 70. Fortasse idem infra n. 4345, 1. 2 et n. 4569 dec. III 7.

ad n. 72 cf. infra n. 4442 sqq. et quae exposui *Sitz.-Ber. Berl. Ak. phil.-hist. Kl.* 1928 p. 64 sqq.

ad n. 82. Vidi Ostiae in repositis musei mense Aprili a. 1927.

ad n. 94 cf. infra n. 5325.

ad n. 98. Gavin Hamilton, in epistula ad Townleium iam servata in museo Britannico (Stowe ms. n. 1019 [antea 902], cf. *Catalogue of the Stowe manuscripts in the British Museum* vol. I 1895 p. 664), edita ab A. H. Smith *Journal of Hell. studies* 1901 p. 315 (excerpta minus accurata dederat Dallaway *Les beaux arts en Angleterre*, 1807, II p. 128), inter inscriptiones a se Ostiae effossas memorat unam elegantissimam temporum Traiani, eam a se datam esse Carolo Albacino. Fortasse significatur n. 98. Sane haec non est aetatis Traiani, sed Traiani nomen extat v. 4 [D.].

ad n. 99. Legitur etiam, ut iam dixi in indice auctorum (supra p. XIII), in codice Hamiltoniano iam Berolinensi, legitur etiam in codice Iucundi Ashburnhamiano nunc Laurentiano f. 9 n. 84; in illo additur, quod non notaveram, marmor Romam delatum esse 'tempore Pii pontificis maximi' (a. 1458-1464). Cf. Ziebarth *Eph. ep.* IX p. 215. 290. 294 [D.].

ad n. 114. V. 7 scr. [i]mp. [VI]II [D.]. — Ex quo volumen XIV editum est, accesserunt fragmenta complura. Itaque, si quis textum antiquum restituere suscipiet, debet omnia frustula, etiam ea, quae nunc ad tabulam restituendam adhibita sunt, denuo examinare et in suum ordinem redigere; id quod ego facere non potui. Qua de causa satis habeo hic singula fragmenta, sicut edita sunt, enumerare.

1 [= Eph. IX 449]. 'Rep. fossionibus in theatro institutis a. 1890.

a	caES·1		
	seuerus pius pertiNAX aug.		
	V		
b	c	d	e
P·I	AB	TER·III	V

Lanciani *Not. d. sc.* 1890 p. 37.

Lanciani putat superesse ex alio exemplo inscriptionis n. 114, collocato supra introitum theatri ('sopra l'ingresso doveva essere incisa copia della grande iscrizione scoperta nel 1884 nella scena del teatro'), sed certe aliter conceptam inscriptionem fuisse fragmentum d indicat. — c: [Ar]ab(icus) vel [Adi]ab(enicus) supplet Lanciani. — d integrum a sinistra et infra exhibet Lanciani, idem subtus spatium vacuum indicat; videtur igitur hoc fragmentum superfuisse ex ultimo versu inscriptionis Dessau l. c.

2. Frammenti di grande iscrizione per lettere incastrate di bronzo, rep. nell'iposcenio del teatro:

a	b	c	d
V	VAI	Q	DI

Vaglieri *Not. d. sc.* 1910 p. 289 n. 1, qui adnotat questi frammenti dovrebbero appartenere alle grandi iscrizioni dedicatorie del teatro (i frammenti che si conservano nel Castello dimostrano che la iscrizione doveva essere in doppio esemplare); se così è, il framm. a dovrebbe farci modificare i supplementi proposti dal Lanciani e dal Dessau.

3. Nescio an eodem pertineat littera v aerea ibidem reperta (*Not. d. sc.* 1910 p. 290).

4. Fragmentum litterae E aerae ibidem repertum, quod eidem inscriptioni assignandum esse suspicatur Vaglieri *Not. d. sc.* 1908 p. 344.

5. Lud. Paschetto *Ostia colonia Romana (Diss. della pontif. acc. rom. di arch. ser. II t. X parte IIa [1912])* p. 279 scribit oggi il Vaglieri ha potuto riempire parecchie lacune, e l'iscrizione, infissa sui muri più alti della cavea, si legge così: Imp(erator) Caes(ar), d[ivi M]ar[ci Anton]i[ni] P[ii] filius, divi Com[mo]di frater, divi Antonini Pii nepos, divi Adr[ian]i an[ni] pronep(os), divi Traiani Parthi[ci] abn[ep]os, divi Nervae ad[n]e[ep]os, L. Sep[ti]m[iu]s Seve[r]us [Pi]us Pertina[x] Aug(ustus), tri[buni]c(ia) potes[t]ate [III] i[m]p. II cos. II et [Marc]us Aurelius Antoninus Caesar dedicaverunt.

ad n. 118. Partem (v. 4 IMP·CAES, v. 2) O — — PERTIN) cet.) postea possedit Raoul Rochette, post cuius mortem publice venit a. 1855, eam partem edidit Longpérier *Bull. archéolog. de l'Athénæum français* 1855 p. 52. — 4 CANTNO... etiam Longp. [D.].

ad n. 128. A. 1893 auctione partis antiquitatum Borghesianarum facta nescio quo ablata est: *Catalogue des collections du Pavillon de l'Horloge (Romae 1893. 4°)* p. 122 n. 795 [D.]. — De hoc titulo egi infra ad n. 4569.

ad n. 129 v. infra n. 4402.

ad n. 134 cf. infra ad n. 4455.

ad n. 135-137. Certe n. 137, fortasse etiam n. 135. 136 memorat, qui effodit, Gavin Hamilton in epistula, de qua vide ad n. 98 (A. H. Smith *Journal of Hell. stud.* 1901 p. 315) [D.].

ad n. 139. Titulum gemellum dedi infra n. 4717, ubi vide.

ad n. 147. 148. Vidi Ostiae in repositis musei.

ad n. 155. 156. Cf. supra ad n. 72.

ad n. 160, 9 sqq. cf. supra p. 611 b, infra ad n. 4569.

ad n. 166. 167 cf. infra n. 4453.

ad n. 168. Eodem loco (*cortile del Penitenziario femminile, Viale Manzoni*) vidit Vaglieri a. 1892 [D.].

ad n. 171 v. infra n. 4457.

ad n. 172 v. infra n. 5345.

ad n. 176. In codice Cassiani del Pozzo (vel potius magna ex parte conflato ex schedis Cassiani del Pozzo), iam musei Britannici (cf. ad n. 46), legitur f. 60: Th. Ashby *Classical Review* 1904 p. 71 [D.].

ad n. 181. Vidi Ostiae in repositis musei.

ad n. 188. Initium sic legit Villefosse *Revue épigraphique* V (fasc. 121, 1907/8) p. 221:

ITEM·LEG·III·Ital. scribae
AED·CVR· cet. [D.]

ad n. 192 cf. infra n. 4704.

ad n. 231. A prioribus etiam (Gatti) *Inscr. Chr. urbis R.* I suppl. n. 1749 [D.].

ad n. 244. 245 v. infra n. 4534. 4536.

ad n. 250. Ad hanc inscriptionem pertinent quae ex schedis Bouchardianis refert L. Marcheix *Un Parisien à Rome et à Naples en 1632* (Paris [1897]) p. 168: l'église (i. e. ecclesia Ostiensis) ... portait encastree dans sa muraille une belle inscription ... Bouchard la croyait déjà recueillie par Gruter et n'en reproduit, pour cette raison, que le commencement: M. ACILIO GLABRIONE. M. VALERIO COSS. ORDO CORPORATORVM LENVNVLARIORVM TABVLARIORVM AVXILIARES OSTIENSES ... 'et au dessous les noms de ces gens-là distinguez en cinq ordres ou classes'. [D.].